

Slovstvena in pridigarska ustvarjalnost Leopolda Volkmerja

Blanka Bošnjak*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 821.163.6.09:929Volkmer L.

Blanka Bošnjak: Slovstvena in pridigarska ustvarjalnost Leopolda Volkmerja. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 86=51(2015), 1, str. 129–147

Leopold Volkmer (1741–1816) je v težavnih zgodovinskih okoliščinah skušal slediti določnicam razsvetljskega modela pesništva, k čemur med drugim kaže tudi zvrstno-vrstna raznolikost njegove poezije; upoštevati je treba še njegovo zavzeto pridigarsko dejavnost, od katere imamo v celoti ohranjeni samo dve rokopisni pridigi iz fare pri Sv. Marjeti (iz 1778 ter 1785) in dva osnutka za pridigo (za peto in tretjo nedeljo po veliki noči).

Ključne besede: Leopold Volkmer, pridiga, verzna povestica, razsvetljenstvo, vzhodnoštajerska slovstvena ustvarjalnost, 18./19. st.

1.01 Original Scientific Article
UDC 821.163.6.09:929Volkmer L.

Blanka Bošnjak: Leopold Volkmer's Literary and Preaching Creativity. Review for History and Ethnography, Maribor 86=51(2015), 1, pp. 129–147

In difficult historical circumstances, Leopold Volkmer (1741–1816), tried to follow the enlightenment poetry model determiners, which can, among others, be found in the wide variety of genres and forms of his poetry. One also has to consider his enthusiastic preaching activity, of which only two handwritten sermons from the St. Marjeta parish (from 1778 and 1785) and two drafts of a sermon (for the fifth and the third Sunday after Easter) are completely preserved.

Key words: Leopold Volkmer, sermon, verse story, Enlightenment, East Styria literary creativity, 18th/19th century

* Izred. prof. dr. Blanka Bošnjak, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, blanka.bosnjak@um.si

ZGODOVINSKE OKOLIŠČINE

Leopold Volkmer (rojen 1741 v Ljutomeru, umrl 1816 na Destrniku, prej Sv. Urban v Slovenskih goricah), priznan pridigar, prevajalec in avtor cerkvenih pesmi, katehetičnih in obrednih besedil kakor tudi prvi posvetni pesnik na vzhodnoštajerskem območju, je živel v času razsvetljenskih reform pod vladavino Jožefa II. in Marije Terezije, ki so korenito zaobrile dotedanji način življenja in vrednostne sisteme. Za razvoj književnosti, torej tudi drugačnega razumevanja njene vloge, so imele pomembne posledice ter posreden vpliv zlasti reforme na kulturnem in cerkvenem področju: leta 1735 – jezuitske šole preidejo pod državno nadzorstvo, leta 1746 – strožje izvajanje določb o razglašanju papeških odlokov le z odobritvijo državnih oblasti; prehod cenzure v roke državnih organov, leta 1747 – uvedba državnega nadzorstva nad t. i. »filozofskim študijem«, leta 1751 – odprava oglejskega patriarhata ter ustanovitev nadškofije v Gorici za habsburški del patriarhata, leta 1760 – uvedba državnega nadzorstva nad gimnazijami, leta 1770 – razglasitev šolstva za t. i. »politično zadevo« (politicum), leta 1772 – Kumerdejev predlog Mariji Tereziji o uvedbi ljudskih šol v obliki nedeljskih šol na Kranjskem, leta 1773 – odprava jezuitskega reda; podržavljenje dotlej jezuitskega šolstva, leta 1774 – »Splošna šolska uredba« uvede splošno šolsko obveznost in določi podrobnejšo organizacijo osnovnega šolstva v avstrijskih deželah; za ogrske dežele ureja ista vprašanja *Ratio educationis* iz leta 1777, leta 1776 – uvedba sprejemnih izpitov za gimnazije, pri čemer je šlo zlasti za omejitev dotoka študentov s podeželja, leta 1781 – patent o verski toleranci, med letoma 1782–1790 – odprava večine samostanov ter združitve njihovega premoženja v »verski fond« za financiranje drugih cerkvenih reform, leta 1783 – preureditev škofij v glavnem v skladu z obstoječimi političnimi upravnimi enotami in povečanje pomena škofov predvsem kot predstavnikov vlade (jožefinski sistem); zmanjšanje obsega in povečanje števila župnij, pri čemer je šlo tudi za zблиževanje položaja duhovnikov in državnih uradnikov, tako po preskrbi kot tudi po nalogah, istega leta 1783 – odprava večine bratovščin ter uvedba generalnih semenišč za vzgojo duhovnikov v smislu jožefinizma, v času 1783/1784 – vnovična omejitev pristojnosti cerkvenih sodišč, leta 1784 – uvedba šolnine na gimnazijah, v letih 1790/1792 – konec reform in močna zaostritev cenzurnih določb (Čepič [et al.] 1979: 377).

ŽIVLJENJE IN DELO LEOPOLDA VOLKMERJA

V času Volkmerjevega življenja so se torej postavili temelji novih pogledov predvsem na cerkev in izobraževanje, ki je prešlo v državne roke, to se je odražalo tudi na Volkmerjevi življenjski poti. Leta 1753 je začel obiskovati gimnazijo v Varaždinu, kjer je v letu 1759 končal šest razredov; v teh šolskih letih se je Volkmer srečal z rabo narodnega jezika v šoli.¹ Filozofijo in teologijo je leta 1765 doštudiral v Gradcu in po leto dni trajajočem praktičnem pouku v graškem semenišču je dobil kaplansko mesto pri Sv. Ožboltu na Ptuju. Hkrati se je postopoma uveljavljal kot deški vzgojitelj in morda je bil zato leta 1769 premeščen k ptujski mestni župniji, kjer je vodil zasebno šolo v smislu normalke in nižje gimnazije. Kot kaplan je Volkmer deloval med letoma 1784 in 1799 med drugim še na Destrniku in med letoma 1799 ter 1808 v Dvorjanah (Sv. Martin), kjer se je tudi upokojil.² Leta 1812 se je vrnil na Destrnik, kjer je do svoje smrti 1816 nadaljeval z dušnim pastirstvom, vzgojo mladine in pisanjem (Slodnjak 1986: 571). O Volkmerju je za leto 1815/16 Kellner, okrajni šolski nadzornik, v svojem poročilu, ki je bilo namenjeno sekovskemu škofijskemu ordinariatu, zapisal: »Pensionirani zlatomešnik, gospod Leopold Volkmer, bi bil s svojo učenostjo in pobožnostjo, pa s svojo neizrekljivo gorečnostjo že davno zaslužil najboljšo župnijo. Zadrževala ga je ponižnost njegova. On je na tihem veliko dobrega storil, posebno s podučevanjem mladine. Veseli ga zavest, da so bili oni možje svoje dni njegovi učenci, ki opravljajo sedaj imenitne službe, in se ga vedno hvaležno spominjajo« (cit. po: Vrbnjak 1998: 116).

V času Volkmerjevega življenja in delovanja je prišlo do pomembnih sprememb znotraj cerkvene upravne organizacije na Štajerskem: pod Jožefom II. se je po tisoč letih prenehala salzburška škofijska oblast nad štajerskimi in koroškimi Slovenci. Pij VI. je leta 1788 prenesel škofijski sedež iz Gorice v Ljubljano, hkrati pa se je na Štajerskem izvedla nova razmejitev sekovske in lavantinske škofije. Župnije mariborskega okrožja desno od Drave so prešle pod graško škofijo, župnije celjskega okrožja pa pod lavantinsko škofijo. Po tej razdelitvi je šla meja med sekovsko in lavantinsko škofijo ob bivši koroško-štajerski meji in je niže od Dravograda dosegla Dravo. Do Vuhreda je bila škofijska meja ob Dravi, pod

¹ Prim. Majda Potrata: *Pesništvo Leopolda Volkmerja*, Maribor, 1994, 12.

² Pred upokojitvijo je bil Volkmer med letoma 1773 in 1784 kurat Golobovega beneficija in bolnišnice v ptujski mestni župniji. Na Destrniku je bil med letoma 1789 in 1799 provizor, 1799 pa provizor v Vumpahu (župnija Vurberk) (Slodnjak 1986: 571).

Vuhredom pa se je po vrhu Pohorja med Framom in Sv. Martinom spustila na ravnino; tekla je mimo Pragerskega, med Majšperkom in Ptujsko goro mimo Žetal ter se je blizu izvira Sotle združila s hrvaško-štajersko mejo, ki jo je do izliva v Savo določala Sotla. Deželna meja med Kranjsko in Štajersko je bila hkrati tudi meja med lavantinsko in ljubljansko škofijo. 15. aprila 1789 je celjsko okrožje prišlo dokončno pod oblast lavantinskega škofa, vendar ta sprememba štajerskim Slovincem ni pomenila lažjega položaja. Lavantinska škofija je tako segala od Št. Andraža v Labodski dolini do Sotle, vendar je bila komunikacija s škofom zelo otežena, saj je bil sedež škofije na nemškem ozemlju. Še težji položaj je bil za Slovence mariborskega in graškega političnega okraja, saj je bilo tedaj ok. 200.000 Slovencev podrejenih brezobzirni sekovski škofiji. Začelo se je vsestransko ponemčevanje, pa tudi noben sekovski škof ni znal slovensko, čeprav je prihajal k njim najboljši del duhovniških vrst prav iz slovenskih krajev. Mladi duhovniki, ki so se šolali v Gradcu, kakor tudi Volkmer, velikokrat niso znali v slovenščini niti osnovnih molitev. Edini Slovenec tedaj, ki je postal sekovski stolni kanonik, je bil Andrej Kavčič, mariborski mestni župnik, doma pri Kapeli pri Radgoni, in sicer je njega ta čast doletela leta 1808 (Kovačič 1926: 314–316).

Volkmer se je na svoji poti dušnega pastirstva, še posebej pa kot pisatelj, soočal z jezikovnimi vprašanji, ki v njegovem času niso bila enostavna. Iz vizitacijskih poročil³ in drugih zgodovinskih dokumentov je moč razbrati, da so se morali slovenski duhovniki zagovarjati sekovskim škofijskim oblastem za vsako opustitev nemščine v cerkvi. Cerkvena oblast je zahtevala dvojezične katekizme in druga verska besedila, saj je bilo njeno načelo, da naj bo slovenščina samo pot ali most za usvojitev nemščine.⁴ V celoti gledano, pa je ohranjena le Volkmerjeva zapuščina, ki jo predstavljajo štirje ohranjeni tiski in rokopisi različnega obsega; med rokopisi so ohranjeni dve pridigi in dva osnutka za pridigo, prepis nemške pesmi v gotici, dve cerkveni pesmarici in prvi del zbirke posvetnih pesmi; med tiski je prva knjižna izdaja, in sicer prevod nemške terezijanske cerkvene pesmarice *Pesme k tem opravili te svete meše, s toj pesmoj pred predgoj* (1783); v ta čas sodijo tudi njegove rokopisne razlage evangelijev in pridig, ki so jih širili s prepisovanjem. Prav tako sta tiskani knjižici *Der Messgesang. Mešna pesem*

³ Eno izmed pomembnejših je Kellnerjevo vizitacijsko poročilo, z dne 18. 12. 1812, hranjeno v Škofijskem arhivu v Mariboru.

⁴ To se je očitno odražalo v Volkmerjevi odločitvi, npr. pri tisku »Der Messgesang. Mešna pesem. V Graci pri Widmannstaeti 1789«, postaviti nemško besedilo na prvo mesto (Kotnik 1968: 699–701, povzeto po: Potrata 1994: 11).

(1789), ki je prevod nemške cerkvene pesmarice, *Te Deum laudamus* (1795) pa je prevod iz latinščine. Prevod je tudi rokopisna cerkvena pesem *Pesem pred nai Svetešem Zakramenti iz lat. Sv. Tomaža Akv. predstavljena* (1809), *Pange lingua* (1813) in druge; med tiski, ki je hkrati tudi edini znani Volkmerjev posvetni tisk in prvi te vrste na slovenskem Štajerskem, je *Hvala kmetičkega stana ino tobačje trave v dveh pesmah zapojena v leti 1807* (V Marburgi, se neide per Josephu Martinu Merziger Bukvarju. Pritiskana pri Schützi).⁵ Pesem *Hvala* je bila bolj priljubljena in jo je prvi opisal Jožef Pajek, *Prva pesem od kmestva* pa je nekoliko predelana izšla v Dajnkovi zbirki *Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajarskem* (1827), v Ahaclovi pesmarici *Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane, enokoljko popravlene ino na novo zložene* (1838), razširila se je celo na kajkavsko območje;⁶ obe pa je prepesnil tudi Štefan Modrinjak. Leta 1835 je Anton Murko posthumo izdal Volkmerjeve pesmi *Fabule ino Pésmi* (1836), ki jih je posvetil grofu Matiju Konstantinu Wickenburgu, s podpisom »Izdavec«, s čimer si je nakopal Prešernovo grajo,⁷ saj je bil ogorčen zaradi Volkmerjevih verzifikacij, ki so izšle sočasno z njegovim *Krstom pri Savici* (Slodnjak 1986: 571–572, Potrata 1994: 5–13, Čeh Steger 2012: 359–361, Slodnjak ([1968]: 3–12).⁸

Volkmer si je s svojimi tiskanimi in rokopisnimi besedili na slovenskem Štajerskem prizadeval ohranjati slovenski jezik, in sicer vzhodnoštajerske različice slovenskega knjižnega jezika na prehodu iz 18. v 19. stoletje, pri čemer se je bolj ali manj dosledno približeval prleški osnovi (Rajh 1998: 44). Volkmer je tako pripadal tistim duhovnikom, ki so imeli ohranjanje slovenščine na našem območju, kljub močni germanizaciji, za prednostno nalogo, ali kakor lahko preberemo o tem dogajanju tedaj v knjigi Antona Krempla: *Dogodivšine štajerske zemle. Z' posebnim pogledom na Slovence iz 1845. leta* (novejša faksimilirana izdaja 1974. leta): »Ako bi tedaj ravno

⁵ Knjižica je shranjena v Univerzitetni knjižnici Maribor pod signaturo 1837.

⁶ Fran Ilešič: *Hrvatska dobrovolja i popevka Od kmetskega stališa preštimanja*, Zagreb, 1938.

⁷ Prešeren je Murku očital, da s to izdajo Volkmerjevih pesmi ni izpolnil upov, ki jih je zbudil s slovnico in slovarjem, »ampak da je zašel celo med narodne izdajalce, ker je slovenstvo osramotil z izdajo Volkmerjevih »čenč« (Slodnjak [1968]: 12).

⁸ Volkmerjev zapuščina: rokopisi: Ms 43 Leopold Volkmer: Pridige in pesmi, dve pridigi in dva osnutka pridig, *Der englische Gruss*, *Pesem pred nai Svetešem Zakramenti* (1809), *Pange lingua* (1813), *Zmes za pevca I. del* (1814), Ms 47 *Pesme k Božji Službi vu rimski katoliški Cirkvi* (1805). Tiski: *Pesme k tem opravili te svete meše, s toj pesmoj pre predgoj* (Gradec 1783), *Der Messgesang. Mešna pesem* (1789), *Te Deum laudamus* (1795), *Hvala kmetičkega stana ino tobačje trave* (1807) (Slodnjak 1986: 571–572). Hranita jih mariborska Univerzitetna knjižnica (večino) ter Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

resnica bila, kaj néki nam sovražni Nemci še zdaj rečejo, da so Dolnoštajerci per izobraženji najzadni, tak bi to prišlo od tega, da so naše šole ali učilnice ne učiliša keršanskega navuka ino drugih hasnovitih, lepih ino potrebnih znanjih, temuč samo po sili vadenja na nemško besedo. Ali hvala ino vse dobro onim duhovnikom ino nekerim posvetnim gospodom, v kerih je domorodska lubezen za slovenšine stran se zbudila, naj toto tudi v' sercah svoje mlade črede zbudijo! Le tak, da bo najprejd po slovensko, botem še le nemško v' šolah se učilo, bodo naše šole prave učilnice« (Krempl 1974: 237).

Krempl je tudi ugotavljal, da se je za Jožefa II. in Franca I. kljub vsemu povečal pomen narodnih jezikov, da je bil celo na univerzi v Gradcu, poleg učiteljev za francoski, italijanski in druge jezike, sprejet celo učitelj slovenščine: »V' Gradci so za vsako lepo znanje, za vsako vučenost posebni vučeniki bili postavljeni, med totimi tudi za zvuunske jezike, za italianskega, za francozkega i. t. d. Zadnič je tudi za ces. Franca kumaj z' velikim zavdanjom se dovolenje dobilo, da je za domači *slovenski jezik* vučenik postavljen /.../« (prav tam: 251).

Krempl nadalje meni, da je slovenščina v Gradcu od takrat naprej imela boljše mesto, čeprav kljub številnim Slovincem tedaj v Gradcu niso premgli slovenske cerkve, vendar to pripombo zapiše Krempl na kratko samo v drobni opombi pod tekstom. Posledica večje veljave slovenščine so, po Kremplovem mnenju, številne izdaje slovenske slovnice oz. gramatike (Šmigoc, Dajnko, Murko, Kopitar), slovarjev (Gutsman, Murko, Jarnik, Caf) ter razmah književnosti (Slomšek, Dajnko, Murko, Glaser, Košar, Verdinek, Veršič in drugi (prav tam: 251–252). V tej povezavi je Krempl omenil tudi posthumno Murkovo izdajo Volkmerjevih slovenskih pesmi in fabul: »*Volkmerove* slovenske pesme in fabule je *Murko* vundal, ter svojo gramatiko drugokrat, ino je v' toti že zdajni pravopis gor vzel ino ga vsem znotranjo-austrijskim Slovencom perporočil, Čehi, Polaki ino Ilirci že tak v' totem pišejo« (prav tam: 252).⁹

Glede Kremplove izdaje knjige *Dogodivščine štajerske zemlje* pa se je treba tudi zavedati, da je imel avtor številne težave s cenzuro in da je moral to knjigo kar štirikrat popravljati oziroma jo na novo prepisati, zato so

⁹ Leopolda Volkmera, pokojnega duhovnika Sekavske škofije *Fabule ino Pésmi*. Spravil ino s kratkim Volkmer'vim življenjom na svetlo dal Anton Janez Murko. V Gradcu. 1836. To Volkmerjevo posthumno izdajo je Prešeren odločno odklonil z epigramom »Izdajavcu Volkmera fabul in pesem«, A. M. Slomšek pa se je o Volkmerjevem delu izražal zelo pohvalno (Slomšek 1853: 107–126).

Kreplovi hvalospevi na račun delovanja in odredb takratnih cesarjev ter oblastnikov razumljivi.

Z vidika literarnozgodovinskega pomena pa je med prvimi sistematično o Volkmerjevem življenju in slovstvenem ustvarjanju pisal Ivan Macun v svojem enciklopedičnem delu *Književna zgodovina Slovenskega Štajerja* iz leta 1883, pri čemer je med drugim izhajal iz Slomškovih *Zbranih spisov III* ter *Drobtinic*, 1853, zatem pa podal življenjepisne podatke iz Murkovega spisa: »Podlaga temu obširnejemu životopisu je 'Kratko življenje Leopolda Volkmera' napisano po Ant. Murku ter stoječe v delu: Leopolda Volkmera pokojnega duhovnika Sekavske škofije Fabule in Pesmi. Spravil in s kratkim Volkmer'vim življenjem na svetlo dal Anton Janez Murko. V Gradci 1836. /.../ Njegove pesmi dal je ob enem z životopisom po spisu Povodnovem A. Murko na svetlo in to z nemškimi opazkami« (Macun 1883: 68–69).

Macun je torej poudaril dejstvo, da je Murko ob življenjepisni dal »na svetlo« tudi Volkmerjeve pesmi, o katerih Macun meni, da so zložene za skoraj vse kmečke priložnosti, da upovedujejo kmečko življenje v veselem tonu, pri čemer avtorja primerja z »veseljakom« Jurijem Japljem, »kakor je bil njegov tekmeč ali parnik na Kranjskem« (prav tam: 69). V nadaljevanju Macun pojasni, zakaj naj bi Volkmerjeve pesmi ne ustrezale nekaterim »slovenskim učenjakom«, pri čemer izpostavi predvsem tri razloge: jezik, »kakor se govori v unih krajih«, veliko število germanizmov in neostra satira, ki je bolj šala. V zaključku zapiše nekoliko ostro sodbo o avtorjevem pesništvi in njegovem mestu v takratni slovenski literaturi: »Volkmerjeve pesmi v daljni razvitek naše literature neso kaj segale, ker so veliko predolgo ležale v prahu, ko je veliko veči duh na Kranjskem, akoravno takrat le samo za literate pomolil visoki svoj duh naime Franc Prešérn. Temveč pak se mi zdi, da so delovale v samem narodu ter čisto staro narodno poezijo izpodrinile veči del po unih krajih, tako da so se poznej lahko v samem narodu šopirile pesmi, kako so jih neki učitelji in posebno Vrbenjak še veliko slabije zlagali pol cerkvenega, pol posvetnega praznega zadržaja« (prav tam: 71).

Veliko bolj pozitivno in s posebnim razumevanjem za specifične politične, slovstvene in jezikovna razmere v severovzhodni Sloveniji za časa Volkmerjevega delovanja je pisal o avtorju Anton Slodnjak v razpravi *Slovstveni in narodopisni tokovi v severovzhodni Sloveniji v 19. stoletju*, [1968], v kateri v krajšem odlomku o njem ugotavlja, da je Volkmer »vstal tudi v tej obrobni, med nemštvo in madžarstvo izpostavljeni zemlji, ki je bila tudi notranje neenotna, ker je sprejemala kulturne pobude iz nemškega, madžarskega, hrvaško-kajkavskega in kranjskega območja« ([1968]: 2),

kar je sovpadalo s časom dozorevanja prvega pesniškega almanaha *Pisanice*. Volkmer je v tem obdobju pričel poleg cerkvenih pesmi pisati tudi posvetne verze in basni »v domačem, vendar knjižnem jeziku rahlo približanemu narečju« (prav tam), med njimi didaktične verze iz kmečkega življenja v Slovenskih goricah, pri čemer je želel »državljansko vzgajati« (npr. v *Drugi pesmi od tobaka*) ali pa uveljavljati splošna etična načela;¹⁰ z dvema besediloma (*Lipa ali sladka krčma*, *Hrast ali žalostno ločenje*) se je po Slodnjakovem mnenju avtor postavil nad »sivo katekizemsko poučnost« in se približal zgledom romantične poezije, v pesmi *Pravda ali turška pravica* pa je celo obsodil »avstrijsko uradniško podkupljivost«; Slodnjakova sodba je dokaj spodbudna tudi v jezikovnem in poetološkem smislu, saj meni, da je avtorjeva poezija v nekaterih primerih kljub trdemu domačemu narečju »zazvenel[a] blagoglasno«, v nekaterih njegovih »fabulah ino pesmih« pa se najdejo celo sledovi »razumnega purizma«, in v nadaljevanju zaključí: »S tem pa je tudi dokazal, da je bil kljub pretežno didaktični, pogosto celo vulgarni verzifikaciji, ki je 1836 v prvi knjižni izdaji izredno hudo vznevoljila Prešerna, vendarle prvi posvetni pesnik severovzhodne Slovenije, vrstnik Vodnikov, četudi zaradi drugačnega jezikovnega gradiva in metrično-ritmičnega postopka bolj prozaično težak, rustikalno vsakdanji in samotarsko dolgovezen, v splošnem pa vendarle šaljiv, dobrodušen in kmečko naraven« ([1968]: 3).

VOLKMERJEVO POSVETNO PESNIŠTVO IN PRIDIGARSKA DEJAVNOST

Volkmerjevo posvetno pesništvo je pričelo nastajati nekako v istem času, kakor je izhajal pesniški zbornik oziroma almanah *Pisanice* (*Skupspravljanje Kranjskeh Pissanic Od Lepeh Umetnost*), ki je izšel 1779, 1780 in 1781, vendar se z vidika različnih pesniških zvrsti in oblik mestoma pojavljajo delne podobnosti. V *Pisanicah* so v ospredju oda, elegija, epigram, pastoralna ljubezenska pesem, kmečka stanovska pesem, prigodnica in poučna pesem, ki predstavljajo liriko. Med epskimi zvrstmi se pojavlja moralična pripoved oziroma verzna povestica, ki sta jo kot termin v slovenski literarni zgodovini pričela uporabljati J. Šlebinger in I. Grafenauer. Ime se je oblikovalo po izvorni nemški obliki »moralische Erzählung«,

¹⁰ Snov je Volkmer črpal iz sodobnih in antičnih basnopiscev: Ezop, Phaedrus, Gellert, Gleim, Lessing idr.

kar je Grafenauer prevedel kot »moralična pripoved«, sodobnejši prevod pa je »moralična pripoved«. Vendar je v tej besedni zvezi vprašljiv pojem »pripovedi«, saj je presplošen in lahko v literarni teoriji pomeni sodobno obliko pripovednega proznega teksta. Zato je primeren tudi pojem »verzna povestica« ali »povestica v verzih«, pri čemer je poudarek, da gre za verzne tekste (Kos 1987: 20). Verzna povestica je zvrst, ki je bila v nemški razsvetljenski literaturi iz sredine 18. st. pogosta, pri čemer je nastala predvsem po zgledu Lafontainovih zgodb in basni. Za verzno povestico je bilo značilno, da je sicer nastala iz tradicionalnih sestavin – po motive je segala v antične zgodbe, Boccacia, srednjeveške eksemple kakor tudi v paraboliko in alegoriko, pri čemer je bila obvezna razsvetljenska podlaga s poudarkom na razumnih življenjskih užitkih. Pojavljale so se tudi močno vzgojne, didaktične in moralistične verzne povestice, v načinu uporabe pripovednih postopkov pa so se v glavnem vzorovale pri Lafontainovi zložni, nazorni pripovedi, s pogostimi didaktičnimi vložki ali zaključki. Zlasti v tej obliki je postala verzna povestica nosilka jasnega socialno-moralnega nauka, ki pa je imel glede na različne možnosti razsvetljenskih poudarkov tudi različno vsebino (prav tam: 21–25).

Zvrsti verzni vzorcev v *Pisanicah* so vzeti iz starejše klasicistične poetike, zlasti iz nemške literarne sfere (npr. J. Ch. Gottsched), in v glavnem ustrezajo tistim, ki jih je obravnaval M. Denis v spisu iz leta 1772 *Ein Gespräch von dem Werthe der Reime*, v katerem je večinoma pisal o uporabi rime. Navaja mnoge vzore, tudi Klopstockove, v katerih skuša prikazati potrebo po omejevanju uporabe rime, ki jih Denis priporoča predvsem za basni, verzne povestice, epigrame in pesmi (prav tam: 20). Zanimivo je, da so bile glavne zvrsti, ki jih je Dev gojil od drugega zvezka *Pisanic* naprej, epigrami, basni, poučne in prigodne pesmi, od tretjega zvezka naprej pa verzne povestice, kar je veljalo tudi za Vodnika, tako da verzne povestice postanejo s svojim številom in izrazitostjo v tretji številki *Pisanic* glavna pripovedna zvrst zbornika (glavni vzor sta bila Gellert in Gleim). Verzne povestice Deva (npr. *Nezvestoba*, *Sodne dan enega pijanca*, *Paradiš*) in Vodnika (npr. *Klek*)¹¹ so bile tako najbolj tipična oblika slovenskega razsvetljenskega pesništva in do Prešernovih balad in romanc tudi najizrazitejša zvrst slovenske pripovedne poezije. Njune verzne povestice so večinoma zgrajene kot lagodna pripoved o kakem nenavadnem, bizarnem ali tudi vulgarnem dogodku, pri čemer pripoved satirično smeši svoj predmet

¹¹ J. Kos meni, da je Vodnikov *Klek* »najboljši pisaničarski prispevek k zvrsti verzne povestice« (prav tam: 21–25).

in svari ter poučuje bralca o škodljivosti splošno razširjenih ženskih in moških negativnih lastnosti (pijanstvo, prepirljivost, lenoba, nepokorščina, obrekljivost, nezvestoba ...). Največkrat pa so bili izpostavljeni motivi ženskih negativnih lastnosti, kar kaže na izrazito konservativno in patriarhalno malomeščansko miselnost. Razsvetljenski ideal je bil tudi pametno in čutno usmerjenega človeka ohranjati v mejah avtoritativne krščanske tradicije. Pri Devu je bilo to prizadevanje tako močno, da sta prisotni stroga morala in zlasti kazni, kar mestoma spominja na baročne verzificirane eksemple v smislu baročnih »pergodb« J. Svetokriškega (prav tam: 21–25).

Na morebitno delno vrstno-zvrstno povezavo med Volkmerjevim pesništvom in osrednjeslovenskim razsvetljskim pesništvom zlasti Deva in Vodnika opozarja tudi podatek, da je imel Volkmer izredno bogato zbirko znanstvenih in leposlovnih knjig na Destrniku, ki si jo je z leti obsežno nabral in zatem zapustil naslednikom, vendar so jo na žalost Nemci med okupacijo odnesli (o tem poroča župnijski urad na Destrniku). Delni popis Volkmerjevega knjižnega fonda je opravil Jožef Pajek in v njem je najti dela Buffona, Klopstocka, Wielanda, svetovnih zgodovinarjev, potopiscev ipd. (Munda 1986: 573).¹² Za razpravo so bile analizirane pesmi rokopisne pesmarice *Zmes za pevca. I. del* (1814),¹³ pri čemer je bilo opaziti nekoliko podobnosti v pojavljanju nekaterih pesniških zvrsti in oblik, zlasti kmečke stanovske pesmi, epigrama, prigodnice, poučne pesmi, najbolj pa nas je zanimal pojav t. i. verzne povestice. O zvrstno-vrstni raznolikosti Volkmerjevih pesmi v rokopisni zbirki *Zmes za pevca*, 1814, je pisala M. Potrata, ki ugotavlja, da je najpogostejša basen z več kot polovico besedil (21), sledi ji didaktična pesem (3) in dve moralični pripovedi (*Kositva ali prazni strah*, *Brumda ali povrženi rat*). V zbirki so še štirje epigrami, dve pivski pesmi, tri sejmarske pesmi, in dve reflektivni pesmi: *Lipa in sladka krčma*, *Hrast ali žalostno ločenje* (Potrata 1994: 19). Zabavi so namenjene sejmarske pesmi v nizkem slogu in pivska pesem, pojavljata se tudi šaljivka, hvala kmečkega stanu in reflektivna pesem. Avtorica nadalje navaja, da so v obravnavani zbirki prisotni tako klasicistični zgledi kakor tudi značilnosti baročne retorične proze in poezije, kar se kaže v naslavljanju pesmi, pogostih nagovorov bralcev/poslušalcev, retoričnih figur in vzorcev shola-

¹² Jožef Pajek poroča tudi o Volkmerjevem rednem spremljanju nemškega tiska, v drugo polovico šestdesetih let 18. stoletja pa postavlja nastanek Volkmerjevih prvih posvetnih besedil (1885: 7). M. Potrata pa meni, da je začel pisati prve pesmi 1786. leta (Potrata 1994: 14).

¹³ V natisnjeni verziji iz monografije Majde Potrata: *Pesništvo Leopolda Volkmerja*, 1994.

stične pridige, pri čemer izstopa tudi socialno-kritična podoba sveta, kar pogojuje primarni verizem določenih Volkmerjevih pesmi. Vse te različne vidike pa povezujejo razsvetljenske ideje o altruističnem delu, razumnem obvladovanju senzualnosti, urejenosti sveta, avtoriteti razuma, pri čemer daje prednost tradicionalni krščanski morali (prav tam: 113–114). Slednje ugotovitve napeljujejo na misel, da je mogoče med nekaterimi naštetimi zvrstno-vrstnimi oblikami Volkmerjevih pesmi obravnavane zbirke najti tudi obliko verzne povestice, kar bi postavilo možne vzporednice s pojavom te zvrsti v osrednjeslovenski posvetni pisaniški pesemski ustvarjalnosti. Med pregledanimi pesmimi v zbirki *Zmes za pevca* bi lahko določilom verzne povestice ustrezale naslednje pesmi: *Brumda ali podvrženi rat*, *Kositva ali prazni strah*, *Kruh ali človečja hudobija*, *Želod ali popravljena pamet*, *Kamen ali zrela skopost* ter pogojno *Zakon ali čudovita glihinga* in *Mojstrije ali levi žep*. Izbrane pesmi imajo določene značilnosti verzne povestice, zadnji dve pa sodita vanjo sicer motivno-tematsko, vendar sta pisani v izrazito nizkem slogu šaljivke. Obe pesmi *Brumda ali podvrženi rat*, *Kositva ali prazni strah* Potrata opredeli kot t. i. moralični pripovedi, kar sicer ustreza razumevanju moralistično obarvane verzne povestice. Volkmerjevo šolanje pri jezuitih je nedvomno vplivalo na njegova izhodišča v klasicistični poetiki in v tradiciji cerkvenega govorništva (prav tam: 26), saj imajo vsaj njegove verzne povestice zgradbo, ki spominja na sholaistično pridigo, pri čemer jih odlikuje izrazita trodelnost, in sicer naslov kot sinopsis in uvod, ki napoveduje glavno misel, jedro (confirmatio) ter sklep. Leopold Volkmer je bil namreč v svojem času na slovenskem Štajerskem (poleg prevajalske dejavnosti, cerkvenega in posvetnega pesništva) predvsem priznan kot pridigar, ki je slovel tudi kot učitelj in vzgojitelj mladih. V Univerzitetni knjižnici Maribor so pod signaturo Ms 43¹⁴ shranjeni in ohranjeni le dve pridigi ter dva osnutka pridig, kar je Pajkova zasluga, saj je prav on napravil prvi sistematični popis Volkmerjeve slovstvene ustvarjalnosti (prav tam: 7–8), ki je po njegovih pričevanjih prvotno zajemala okoli petdeset pridig, shranjenih pri šentruperškem župniku Janezu Strahu, »videl pa je vsaj še 1809. napisano pridigo za velikonočni ponedeljek, v kateri je bilo govora o praznem zaupanju, ker so jo tedaj hranili pri S.

¹⁴ Rokopis z oznako Ms 43 sicer v celoti obsega 5 ovojev različnega rokopisnega gradiva (dve pridigi in dva osnutka pridig, Der englische Gruss, Pangelingva. Zapojeno na Den svetih Janža no Pavla. 1813, ZMES za PEVCA I Del. Pisano v Farofi svetega Verbana pri Ptui 1814), ki je prišlo v Univerzitetno knjižnico Maribor s prvim delom zapuščine dr. Jožefa Pajka, pri čemer je gradivo razvrščeno po vrsti in času nastanka. Ta rokopis je knjižnici leta 1920 podaril Josip Zidanšek (Potrata 1994: 14).

Urbanu. Sled za njimi se je izgubila« (prav tam: 16). Ohranjeni rokopisi pridig so torej ostanek izgubljenih rokopisnih tekstov, ki so nastajali v daljšem časovnem obdobju, morda največ za časa Volkmerjevega bivanja v Vurbergu 1789. leta, ko so nastajali tudi prevodi cerkvenih pesmi in prve njegove posvetne pesmi, po vsej verjetnosti pa je večina pridig, glede na Volkmerjeve vpise v vurberških župnih maticah, nastalo okrog leta 1799 med njegovim kaplanskim delom na Ptuju in pri Sv. Urbanu, danes Destrniku; ker na podeželju duhovniki niso znali slovensko, kakor npr. župnik pri sv. Marjeti, je Jurko (Oroslov) Caf v pismu Josipu Muršču zapisal, da bi bile Volkmerjeve pridige v rokopisu, če bi jih zbrali, vredne natisa, do česar ni prišlo (prav tam: 15–16).

Rokopisi dveh še ohranjenih pridig in dveh osnutkov pridig se nahajajo v prvem ovojju omenjenega rokopisa (Ms 43) in čeprav so besedila časovno iz različnih let, so pisana na papirju istega formata, ki je osmerka, na zunanem robu imajo posamezni listi s črnilom potegnjeno črto, za katero je zapisan čas nastanka tekstov; vsaka pridiga je po zunanji obliki poseben sešitek in po vsej verjetnosti čistopis, in sicer sta to pridigi:

- *Concio pro Fest. Dedicatiois. Dicta ad S²tam Margar. D²nca in Albis 1778,*
- *Concio pro Festo Transfigurationis D. N. J. C. Dicta ad S²tam Marga. 1785;*

ter osnutka:

- *Expositio Evangelii pro D²nca 5ta post Pasha,*
- *Expositio Evangelii pro D²nca 3^{tia} post Pasha.*

Prvi najstarejši ohranjeni zapis pridige iz leta 1778 je nastal pri Sv. Marjeti, ki je današnja Gorišnica; Volkmerjevo ime je Jožef Pajek 1881. leta pripisal v desni zgornji kot; gre za govor pri svečanem posvečenju; na začetku je latinski, za njim pa slovenski citat iz 19. poglavja Lukovega evangelija *Moja hiša je ena hiša te molitve*; sešitek obsega štiri liste, pri čemer je zadnja stran prazna. V drugem ohranjenem zapisu pridige iz leta 1785 je Jožef Pajek prav tako pripisal Volkmerjevo ime v desni zgornji kot 1881. leta; pridiga se pričinja s citatom iz 17. poglavja Matejevega evangelija *On se je spremenio pred njimi*. Oba osnutka pridig je Jožef Pajek leta 1893 dobil iz zapuščine Jurija Cafa; pri obeh je za robom zapisano: »Facta et Dicta 1792«. Gre za osnutka pridig za peto in tretjo nedeljo po veliki noči (prim. Potrata 1994: 15).

**VOLKMERJEVA PRIDIGA CONCIO PRO FESTO TRANSFIGURATIONIS
D. N. J. C. DICTA AD S²TAM MARGA. 1785**

Kakor je bilo že izpostavljeno, se ta pridiga pričinja s citatom iz 17. poglavja Matejevega evangelija *On se je spremenio pred njimi*:

»Transfiguratus est ante eos.

On se je spremenio pred njimi.

Matt. 17. cap.« (Volkmer 1785: [1]).

Pridiga je pisana v sešitku štirih listov formata osmerke, pri čemer je zadnja stran prazna, prav tako gre verjetno za čistopis z manjšimi popravki, rokopis je s povečavo relativno dobro berljiv. Tudi ta pridiga je nastala pri Sv. Marjeti, današnji Gorišnici, kar je označeno in ta fara je v kontekstu dogajanja oziroma izvajanja pridige v začetnem delu in ob koncu zapisana kot »Margetnizhka fara«. ¹⁵ Glede jezika in črkopisa, kjer gre za nekoliko nedosledno zapisovanje v bohoričici (nedosledno je zlasti zapisovanje fh in sh), je treba poudariti naslednje: »Leopold Volkmer predstavlja pomemben vezni člen pri razvoju vzhodnoštajerske različice slovenskega knjižnega jezika na prehodu iz 18. v 19. stoletje, saj se je naslonil na knjižnojezikovni vzorec tretje izdaje katekizma iz leta 1777 (Knishiza spitavanya teh pet glavnih shtükov kershanskoga navüka), s svojim slovstvenim delom (in jezikovnim modelom pa je spodbudno vplival predvsem na Petra Dajnka.

Čeprav je Volkmer še vztrajal pri sicer nekoliko nedosledni osrednje-slovenski bohoričici, kažejo posamezne ravnine njegovega knjižnega jezika na bolj ali manj dosledno približevanje prleški narečni osnovi« (Rajh 1998: 44).

17. poglavje evangelija po Mateju *Jezusova spremenitev* (Mr 9, 2–13; Lk 9, 28–36) govori o času šest dni za tem (po Marku prav tako šest, po Luku osem), ko Jezus v 16. poglavju evangelija prvič napove svojo smrt in vstajenje; tedaj vzame Jezus s seboj Petra, Jakoba in njegovega brata Janeza in jih pelje na visoko goro oziroma hrib Tabor, ki se dviga ok. 300 m nad

¹⁵ Pri zapisu citatov iz obravnavane pridige je bila težava pri natančnem razbiranju rokopisa predvsem v razlikovanju med črkami o/a, r/u, u/o, f/S, f/s ..., kar je v prepisu velikokrat tako zapisano, tudi zapisovanje fh in sh ni dosledno, nejasno so večkrat zapisana ločila ter velika začetnica (zlasti S in T); če pa je zapis določene črke popolnoma nejasen, je ob njej dodan vprašaj (?), npr. »shod(?)a«, kjer ni popolnoma jasno, ali res gre za črko »d«, ker zapis te črke nekoliko odstopa. Besede, ki so v Volkmerjevem rokopisu deloma ali v celoti nejasno zapisane, so v prepisu postavljene med poševnici, npr. /guizho/.

Jezreélsko ravnino, v samoto. Tam se je Jezus vpričo njih spremenil oziroma preobrazil,¹⁶ in sicer tako: njegov »obraz je zasijal kot sonce in njegova oblačila so postala bela kot luč« (Mt 17, 2). Tedaj sta se jim prikazala Mojzes in Elija,¹⁷ ki sta govorila z Jezusom (v Lukovem evangeliju sledi krajši opis njunega govora, česar pri Mateju (in tudi Marku) ni zaslediti: »Prikazala sta se v veličastvu in govorila o njegovem izhodu, ki ga bo dopolnil v Jeruzalemu« (Lk 9, 31). Ta izhod (gr. *éxsodos*) ustreza primerjalni razlagi – »kakor je Bog rešil svoje ljudstvo iz egiptovske sužnosti, tako Jezus s svojim »izhodom« iz sveta (tj. s svojo smrtjo, vstajenjem in vnebohodom) do konca uresničuje, dopolnjuje nov eksodus iz suženjstva zlu, grehu in smrti« (Šuštar 2001: 1574)). Zatem sledi Petrov nagovor Jezusu, da naj postavijo tri šotore¹⁸ – Jezusu, Mojzesu in Eliji, v tem pa jih je obsenčil »svetel oblak«,¹⁹ iz katerega je spregovoril glas, da je Jezus njegov (božji) ljubljeni sin, nad katerim ima veselje in naj ga poslušajo. Učenci so se prestrašili, Jezus jih je pomiril, v tem pa ugotovijo, da so znova sami.²⁰ Ko so se vračali z gore/hriba, je Jezus učencem zapovedal, da morajo o tem dogajanju molčati, »dokler Sin človekov ne bo obujen od mrtvih!« V nadaljevanju spregovorijo še o prihodu Elije, ki je že prišel, a ga ljudje niso prepoznali, kakor je utemeljil Jezus, »temveč so storili z njim, kar so hoteli. Tako bo tudi Sin človekov trpel od njih.« Tedaj so učenci doumeli, da jim je govoril o Janezu Krstniku²¹ (Mt 17, 9–13).

V prvem delu svoje pridige Volkmer izpostavi določena dejstva iz obravnavanega evangelija po Mateju, predvsem prikazovanje svetnikov (»jogrov«) Mojzesa in Elije, Jezusovo spremenjenje na Sveti gori, zatem opomni in spomni vernike na Jezusovo trpljenje in vstajenje, kar ljudem daje

¹⁶ Kar je pomenilo predvsem ontološko, bitnostno preobrazbo snovi, »za pojavitev Božje neustvarjene »svetlobe«, »veličastva«, »slave« v čutno zaznavnem svetu. V Bizancu je spor o naravi taborske svetlobe raznel silovite teološke spore, in to ne brez razloga, saj pravo razumevanje taborskega spremenjenja pomeni razumevanje poslednjega smisla vseh ustvarjenih bitij« (Šuštar 2001: 1504).

¹⁷ Mojzes je predstavnik postave, Elija pa predstavnik prerokov ali pa sta oba glasnika in priči božje zaveze z njegovim ljudstvom (Šuštar 2001: 1504).

¹⁸ Po Markovem evangeliju je bil Peter po svoji izjavi glede šotorov zmeden oz. ni vedel, kaj bi rekel (Mt 9, 6); »morda Peter (nerodno in zmedeno) ne izpoveduje le želje, da bi se skrivnostno dogajanje nadaljevalo, ampak hoče tudi povedati, da se mu zdi veličastno videnje vredno novega shodnega šotora, saj je kraj Božje navzočnosti med ljudmi« (Šuštar 2001: 1541).

¹⁹ Oblak je kot znamenje teofanije, simbol izjemnega razkritja božje navzočnosti (prav tam).

²⁰ Na tem mestu se ta evangelij po Luku konča z besedami: »Oni pa so molčali in tiste dni niso nikomur povedali, kaj so videli« (Lk 9, 36).

²¹ O smrti oz. obglavljenju Janeza Krstnika po naročilu kralja Heroda izvemo iz evangelijev že nekoliko prej, in sicer: Mt 14, 1–12, Lk 9, 7–9 ter Mr 6, 14–29.

upanje v njihovem trpljenju. Človeško trpljenje na tem svetu je posledica grehov prvih staršev, pri čemer pridigar napove, da bo govoril predvsem o zaupanju in upanju, pogumnem odrešenju nadlog po trpečem Jezusu (»tem gaishlanem«) oziroma »sa Gnado enega pogumnega odrešhenja od nadlog«. Volkmer v pridigi med drugim večkrat izpostavlja »to Andoht«, »no Savupanje«, »toti T/troſht« in že na začetnih straneh poudari, da je njegova dolžnost govoriti o odrešenju in potrpežljivem prenašanju nadlog: »Moja dushnost je ali, da jas vaf le-tem nagovorim. / Poſluſhte tukaj ta /.../, no to talingo mojega gneshneg govorenja. /.../ / To Gnado enega pogumnega odrešhenja od nadlog bo ta prvi; to mozh enega poterpeshlivnega prenoſhenja teh nadlog bo ta drugi tak /guizho/. Poſluſhte obadva dobrovolno« (Volkmer 1785: [2]).

Sledi razlaga odrešenikove ljubezni do trpečih ljudi v nadlogah (t. i. »nadložnih« ljudi) tudi zavoljo ali s pomočjo evharistije: »Ah njegva lubesen /preta/ nam ſhe je ne vgaſnola. Ravno tako njegva lubesen je /vurshah/, da je on nam nadloshnim k troſhti tega naj ſveteiſhega oltarſkega Sakramentá(?) noterpoſtavo, v katerem on do konza ſveta pri naſ prebivati zhe« (Volkmer 1785: [2]).

Zatem pridigar poda bolj obširne razlage in eksemple oziroma zglede, slikovite opise nadlog: trpljenja ljudi zaradi bolezní, kuge, ki pobija ljudi in živino, revščine ... Približno na polovici svoje pridige Volkmer napove, da bo v drugem delu spregovoril o potrpežljivem prenašanju »vaſih« nadlog: »To ſhe mam poprizhati v drugem tali« (prav tam: [4]). Sledijo eksempli in dokaj izvirno zgrajene svetopisemske podobe v obliki roditeljskih metafor, npr. o nebesih kot obljubljeni deželi, do katere se pride le skozi Rdeče morje trpljenja ali puščavo življenja: »Ta nebeſa ſo tiſta oblublana deshela, gde mleko no met(?) /ſvira/, v toto deshelo pa ſe /nozhi/ ne pride, kako ſkos to rdezho morje te mantre, ali pa ſkos to puſhavo enega /terdnega/, no ne(?) dloshnega ſhivljenja« (Volkmer 1785: [4]).

Poleg medbesedilnih retoričnih sredstev – eksemplov (zgledov), primer s topično podobo oziroma aluzij npr. (na Mojzesa, Elijo, Janeza, Jakoba idr.), so poleg svetopisemskih primer in podob prisotni tudi številni vzkliki in retorična vpraſanja z odgovori, kakor npr.: »Isvoleni! kak mi nebi naſhe telovne nadloge dobrovolno preneſti mogli, t(?)e to pred ozhmi naſhega ſ telkimi nadlogami obloshenega odrešhenika mamó? kaj je nam trpeti, kaj njega trpeti ne vidimo, no zhi mi njega trpeti vidimo, kak mi nebi radi trpeli? kaj tebe klazhi? moj kriſtian! bos/ſhtvo, s/Shea, glad, bolesen? poglej fem, to vidiſh tvojega odrešhenika, t(?)u ſam od ſe veli, da ſo ti vtizhi v tem luſti, no ta ſveit na S/semli, ne tak boſhni, kak je on, ker je v ſvoji naj vekſhi

s/fheji f /.../, no ješihom napajan bio. Mash ti enega bolenega S/fhivota ali eno S/fhaloshtno srze? po/uglej fem! to vidish Jesus/fã tvojega odrešhenika, ker kak ta prerok veli, od nog do v/uerh glave nizh /.../ na fvojem S/fhivoti nima, kerega ferze, kak fveti Evangelifhki pišhejo, vse, kaj fe le grenko no S/fhalostno pravi, kofhto/avati more« (prav tam: [5]).

Sledi daljši in slikovit opis žalostnega Jezusovega trpljenja (pasijona) in zatem navezava na vsakdanje človekovo trpljenje, ki ga ob misli na upanja poln Jezusov zgled lahko bolj dobrovoljno prenašamo, kar nas prav tako lahko navda s silnim navdušenjem: »Sdaj pitam jas, Isvoleni! kerega ferze fe nebo vüshgalo od te Andohti no f/Savuipanja preta(?) najfhemi lubesnivimi odres/fheniki, /.../« (prav tam: [6]).

Volkmer proti koncu pridige izpostavi še številčnost vernikov pri mašah, procesije, ki ne prihajajo samo s Štajerske, da govorijo o tem celo na Hrvaškem in Madžarskem: »Jas fe ali ne prezhudim, da je ta glaf od totega gnadlivega pilda tak dauzh prišho, da ludi nefamo v najfhi fhtajerski, temozh tudi v horvazki, no/u vo/agerfki desheli od njega guzhati vejo,/. jas fe ne prezhudim, da fem od telkih farah prozes/fie pridejo, /.../« (prav tam: [6]).

Vernikov je včasih pri maši toliko, da je cerkev skoraj pretesna za vse, ali kakor se je Volkmer slikovito izrazil z izvirno podobo oz. poosebitvijo – jih je toliko, da jih komaj »belka zirkva objeti premore«. Proti koncu pridige pridigar nagovori (ponovno uporabi poosebitev) še faro Sv. Marjeto, ki naj bo hvaležna svojemu dobremu bogu za tako številčni shod v njeni cerkvi: »Vefeli fe ali lubesniva Margetnizhka fara, no sahvali fe tvojemi dobrotlivemi Bogi sa takega velkega fhod(?)a, kerega ti v tvoji zirkvi mas/fh« (prav tam: [6]). Pridiga se zaključi tako, da je križani Jezus naše upanje in pomoč v nadlogah, z zaključnim »Amen« (prav tam: [7]).

SKLEP

Starejša literarna zgodovina je bila skoraj do sedemdesetih let 20. stoletja glede Volkmerjevega književnega dela nekoliko zadržana – že od Macuna²² naprej (čeprav so pohvalno o Volkmerjevem delu v drugi polovici 19. stoletja sporadično pisali med drugimi že Slomšek, Murko, Pajek idr.), novejša literarnozgodovinske raziskave (predvsem od Slodnjaka dalje) pa njegovi slovstveni ustvarjalnosti dajejo mesto in veljavo, ki ji pripadata, zlasti v smislu njegovega prvenstva v vzhodnoštajerski književnosti. Leo-

²² Ivan Macun: *Književna zgodovina Slovenskega Štajerja*, v Gradcu, 1883.

pold Volkmer je namreč v danih in težavnih zgodovinskih okoliščinah sledil aktualnim določnicam razsvetljenskega modela pesništva, k čemur med drugim kaže tudi zvrstno-vrstna raznolikost njegove poezije, ki je deloma sorodna osrednjeslovenskemu razsvetljenskemu pesništvu (kar pa seveda ne velja za njegov jezik, ki predstavlja vzhodnoslovensko knjižno različico (Rajh 1998: 44)), pri čemer je treba upoštevati še njegovo zavzeto pridigarsko dejavnost, od katere imamo v celoti ohranjeni samo dve rokopisni pridigi iz fare pri Sv. Marjeti, današnji Gorišnici, iz let 1778 ter 1785 (v članku je podrobneje analizirana pridiga *Concio pro Festo Transfigurationis D. N. J. C. Dicta ad S²tam Marga. 1785*) kakor tudi dva osnutka za pridigo (za peto in tretjo nedeljo po veliki noči).

VIRI IN LITERATURA

Blanka Bošnjak, 2014: Recepcija slovenskega dela Leopolda Volkmerja: pomen za vzhodnoštajersko književnost. V: Alenka Žbogar (ur.): *Recepcija slovenske književnosti*. (Obdobja, 33). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 47–54. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp33/Zbornik/Bosnjak.pdf>.

Blanka Bošnjak, 2015: Leopold Volkmer in razvoj vzhodnoštajerske književnosti na prelomu 18. in 19. stoletja. V: Marko Jesenšek (ur.): *Leopold Volkmer: prvi posvetni pesnik na slovenskem Štajerskem*. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 106). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 55–71.

Jožica Čeh Steger, 2012: Leopold Volkmer kot pesnik kmečkega stanu. V: Vida Jesenšek [et al.] (ur.): *A svet je kroženje in povezava zagonetna ...: zbornik ob 80-letnici zaslužnega profesorja dr. Marka Križmana*. Maribor (Mednarodna knjižna zbirka Zora). 355–364.

Zdenko Čepič [et al.], 1979: *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana. 377–380.

Jože Koruza, 1991: *Slovstvene študije*. Ljubljana.

Janko Kos, 1987: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana. 20–25.

Fran Kovačič, 1926: *Slovenska Štajerska in Prekmurje. Zgodovinski opis*. Ljubljana: Matica Slovenska. 314–316.

Anton Krempl, 1974: *Dogodivščine štajerske zemlje: s posebnim pogledom na Slovence* (2. izd.). München: R. Trofenik (V Ljubljani: »Tone Tomšič«). 237–252.

Jože Lipnik (ur.), 1998: *Volkmerjev zbornik. Referati s simpozija v Destrniku*. Maribor (Zbirka Zora).

Ivan Macun, 1883: *Književna zgodovina Slovenskega Štajerja*. V Gradcu. 68–71.

Tjaša Mrgole Jukič [e tal.] (ur.), 2006: *Destrnik: čas, ljudje, dogodki*. Destrnik: Občina. 318.

Anton Janez Murko, 1836: *Leopolda Volkmera, pokojnega duhovnika Sekavske škofije Fabule ino Pésmi*. V Gradci.

- Jožef Pajek (ur.), 1885: *Leopold Volkmer, veseli pesnik Slovenskih goric*. V Mariboru. 9–11.
- Jože Pogačnik, 1998: Slovenska književnost. Ljubljana: DZS.
- Majda Potrata, 1994: *Pesništvo Leopolda Volkmerja*. Maribor: Kulturni forum Maribor (Zbirka Piramida).
- Bernard Rajh, 1998: Nekatere značilnosti Volkmerjevega knjižnega jezika. *Volkmerjev zbornik. Referati s simpozija v Destrniku*. Maribor (Zbirka Zora). 35–44.
- Anton Slodnjak, [1968]: Slovstveni in narodopisni tokovi v severovzhodni Sloveniji v 19. stoletju. IV. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 1–25.
- Anton Slodnjak, 1986: *Slovenski biografski leksikon*. Štirinajsti zvezek. Ljubljana: SAZU. 571–573.
- Anton Martin Slomšek, 1853: Leopold Volkmer, slavni pesnik Slovenskih goric. *Drobtinice* 8. Celovec. 107–126.
- Alojzij Šuštar [et. al.], 2001: *Sveto pismo stare in nove zaveze. Slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov: študijska izdaja* (2., pregledana izd., 2. natis). Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije. 1504.
- Leopold Volkmer, 1785: *Concio pro Festo Transfigurationis D. N. J. C. Dicta ad S^tam Margā. 1785* (rokopis pod signaturo Ms 43, prvi ovoj).
- Viktor Vrbnjak, 1998: Vzgoja in izobraževanje na slovenskem Štajerskem v Volkmerjevem času. *Volkmerjev zbornik. Referati s simpozija v Destrniku*. Maribor (Zbirka Zora). 103–124.

LEOPOLD VOLKMER'S LITERARY AND PREACHING CREATIVITY

Summary

Important changes within the Styria church administrative organisation have happened during Leopold Volkmer's life and activities: under Joseph II the Salzburg diocesan control of Styria and Carinthia Slovenes has ended after thousand years and at the same time a new delimitation of the Dioceses of Seckau and Lavant in Styria has been executed. Volkmer was, during his activities as curate and mostly as writer, faced with language questions that were not very easy in his times. In the Slovene Styria, where he was active, he tried to preserve the Slovene language in his printed and handwritten texts. He was one of the priests in our region who, despite heavy Germanisation, set themselves the preservation of the Slovene language as a priority task. A. Krempl describes this in his own way in the book *Dogodivšine štajerske zemle. Z' posebnim pogledom na Slovence* from 1845.

Volkmer started writing his secular poetry in the times when the secular poetry collection *Pisanice – Skupspravljanje Kranjskeh Pissanic Od Lepeh Umetnost* was published (in three volumes that were published in 1779, 1780 and 1781 as three almanacs), and from the perspective of the use of several poetry genres and forms some partial similarities occur. The older Slovene literary history is somewhat reserved regarding Volkmer's literary work (or does not even mention him). The contemporary literary history (from the 1970ies on, like A. Slodnjak) pays deserved attention to his work, mostly in the sense of his importance for the East Styria literature. In difficult historical circumstances Volkmer has namely followed the definitions of the new enlightenment poetry model with elements of baroque and folkloristic traditions, which are confirmed by the variety of genres and

forms of his secular poetry, and mostly by the presence of the so-called verse story, which is partially related to the central Slovene enlightenment poetry (this does not imply to his language, which presents the East Slovene standard variety). His sermons are also very important (his handwritten sermon *Concio pro Festo Transfigurationis D. N. J. C. Dicta ad S^tam Marga. 1785*, which is preserved in the University of Maribor Library under the call number Ms 43, and is in this article analysed in detail), although only two sermons and two drafts are preserved.

LEOPOLD VOLKMERS KREATIVITÄT IN DER LITERATUR UND PREDIGTEN

Zusammenfassung

Zur Zeit des Lebens und Schaffens von Leopold Volkmer kam es zu wichtigen Veränderungen innerhalb der steirischen Kirchenverwaltungsorganisation: unter Joseph II endete für die steirischen und Kärntner Slowenen nach tausend Jahren die Salzburger bischöfliche Obrigkeit und gleichzeitig geschah in der Steiermark die neue Abgrenzung der Bistümer Seckau und Lavant. Volkmer wurde in seiner Zeit als Priester und vor allem als Schriftsteller mit sprachlichen Fragen konfrontiert, die in der Zeit nicht wirklich einfach waren. Mit seinen gedruckten und handschriftlichen Texten bemühte er sich, in der slowenischen Steiermark die slowenische Sprache zu erhalten. So war er einer von den Priestern, die sich trotz starker Germanisierung die Erhaltung der slowenischen Sprache als vorrangiges Ziel setzten. Darüber berichtet auf seiner Art und Weise A. Kreml im Buch *Dogodivšine štajerske zemle. Z' posebnim pogledom na Slovence* aus dem Jahr 1845.

Volkmer schrieb seine weltliche Poesie in der Zeit, in der auch das Sammelband der weltlichen Poesie mit dem Titel *Pisanice – Skupspravlanje Kranjskeh Pissanic Od Lepeh Umetnost* (drei Jahrgänge in den Jahren 1779, 1780 und 1781 als drei Almanache) erschienen ist, allerdings kommen bezüglich verschiedener dichterischen Genres und Formen teilweise Ähnlichkeiten vor. Die ältere slowenische Literaturgeschichte ist hinsichtlich Volkmers literarischem Werk etwas zurückhaltend (oder sie erwähnt es gar nicht), die neuere (von den 1970er an, z. B. Anton Slodnjak) widmet seinem Werk die Aufmerksamkeit, die es verdient, vor allem seine Führungsposition in der oststeirischen Literatur. Volkmer folgte nämlich in schweren geschichtlichen Umständen der Bestimmung des aufklärerischen Poesiemodells mit Elementen der barocken und folkloristischen Überlieferung. Das bestätigt auch die Vielfalt von Genres und Formen seiner weltlichen Poesie, vor allem aber die Verserzählung, die teilweise der zentralslowenischen aufklärerischen Dichtkunst ähnlich ist (das gilt aber für die Sprache, die die ostslowenische Standardvariante ist, nicht). Bedeutend sind auch seine Predigten (vor allem in dem Artikel detailliert analysierte *Concio pro Festo Transfigurationis D. N. J. C. Dicta ad S^tam Marga. 1785*, eine handschriftliche Predigt, die mit der Signatur Ms 43 in der Universitätsbibliothek Maribor aufbewahrt wird), von denen nur zwei ganze und zwei Entwürfe erhalten sind.